

Article History

Received / Geliş
22.05.2018

Accepted / Kabul
15.06.2018

Available Online / Yayınlanma
20.06.2018

THE PERCEPTION OF VIOLENCE AGAINST WOMEN BY THE PROPHET UMAR AND HIS HADITHS ON SOCIAL MEDIA

SOSYAL MEDYADA HAZRETİ ÖMER VE HADİSLERİ ÜZERİNDEN
KADINLARA ŞİDDET ALGISI¹

İbrahim TOZLU²

Abstract

Being the second caliph of Islam, the Prophet Umar is a well-known companion with his hard-temper. The administrative duty and the family bond to the Prophet and his views of the public life (fiqh) brings him to the fore among companions. Moreover, when the Prophet was alive Umar's practice of judicial affairs in Medina and the practices of his caliphate was the most important influence in recognition of "Fair Umar". The tasks and responsibilities that Umar has undertaken combined with his hard-temper, especially his words and practices related to women has gained even more importance nowadays and has increased the need of research. With more active participation of women in their working life, it is seen that religious discourses in the media directed towards women are increasing today. Social media comments on "Women and Islam", internet and television news about violence against women highlights the attention in this context. In addition, in recent years, anti-Islamists have also produced some discourses on violence against women. For example, Umar beating women (concubine), causing the Prophet's (a.s) daughter Fatima a miscarriage, having special permission to beat women, walked in the market with a whip in his hand and that it was not possible to put an end to this hard property. In addition, Islam is claimed to have violent references (verses and hadiths) against women related to Umar is given in social media. It is said that a negative "Islamic religion and prophetic perception" is being conducted, which is triggered by Islamophobic discourses in the West. In this study, it will be argued how the claims of Islamic propaganda have had hadiths involving the perception of "violence against women", and that the allegedly mentioned expressions on social media users, which are considered to be critical according to the hadith narration that these narrations are transmitted through Umar.

Keywords: Hadith, Caliph, Umar, Islamofobi, Women, Violence, Perception.

Özet

Hazreti Ömer, İslâm'ın ikinci halifesi olup sert mizacı ile tanınan bir sahâbidir. Hz. Peygambere (s.a.s) gerek idarî görevle gerekse aile bağıyla yakınlığının söz konusu olması ve toplum hayatına yönelik (fıkıh) görüşlere sahip bulunması onu sahabe arasında öne çıkartır. Ayrıca Hz. Peygamberin sağlığında iken Medine'de kazâ (yargı) işlerini icra etmesi ile halifeliği sırasındaki uygulamaları "Âdil Ömer" sıfatıyla tanınmasında en önemli etkindir. Üstlenmiş olduğu görevler ve mesuliyet bilinci sert mizacıyla birleşince Hz. Ömer'in, özellikle kadınlarla ilgili sözleri ve uygulamaları günümüzde bir kat daha önem kazanmış ve araştırılma gereği artmıştır. Kadınların çalışma hayatına daha etkin katılımıyla kadın üzerinden hayatın her alanına yönelik medyada dinî söylemlerin günümüzde arttığı görülmektedir. "Kadın ve İslâm" ile ilgili sosyal medya yorumları, kadına şiddet uygulamalarına dair internet ve TV haberleri bu bağlamda dikkat çekmektedir. Buna ek olarak son yıllarda İslâm karşıtları da kadına şiddet üzerinden bazı söylemler üretmektedir. Mesela Hz. Ömer'in kadınları (cariyeleri) dövdüğü, Hz. Peygamberin (s.a.s) kızı Hz. Fatıma'nın düşük yapmasına neden olduğu, İslâm Peygamberinden kadınları dövme konusunda özel izin aldığı, elinde kırbaçla çarşı pazar dolaştığı ve bu katı özelliği karşısına geçilemediği gibi... Ayrıca İslâm'ın kadına şiddet içeren referansları (ayet ve hadisler) bulunduğu iddiası, Hz. Ömer ile bütünleştirilerek sosyal medyada verildiği de görülmektedir. Batı'daki İslamofobik söylemlerin bunu tetiklediği, olumsuz bir "İslâm dinî ve peygamber algısı" yürütüldüğü söylenir. Bu çalışmada İslâm Peygamberinin "kadına şiddet" algısı içeren hadisleri olup olmadığı, bu rivayetlerin Hz. Ömer aracılığıyla nakledilip edilmediği hadis ilmine göre kritik edilecek ardından kaynaklarda yer aldığı iddia edilen söz konusu ifadelerin sosyal medya kullanıcıları üzerinde nasıl bir sonuç doğurduğu tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Halife, Ömer, İslamofobi, Kadın, Şiddet, Algı.

¹ Bu makale, 26-28 Ekim 2017 tarihleri arasında Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi ev sahipliğinde düzenlenen "III. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu"nda sözlü olarak sunulmuş bildirinin gözden geçirilmiş şeklidir.

² Dr. Öğretim Üyesi, Erzincan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı.

Giriş

Bilindiği üzere sosyal medya³ denilince “Facebook” başta olmak üzere Twitter, Instagram, Snapchat gibi birçok sosyal paylaşım sitesi akla gelir. Bunlar içinde yaygın kullanım alanına sahip olması itibariyle “Facebook”, en popüler 500 site arasında 6. sıradaki yerini halen korumaktadır. Hatta bu sitede her bir ziyaretçinin geçirmiş olduğu tahmini sürenin on bir saati aştığı, siteye bağlanan başka sitelerin toplamının ise 7.354.992 olduğu ifade edilmektedir.⁴

Bu çalışmada Hz. Ömer’in sert mizâcı ile birlikte zikredilen bazı olayların günümüze etkisi “sosyal medya” bağlamında bazı örneklerle ele alınacaktır. Zira giderek yaygınlaşan teknolojik gelişmeler, hayatın birçok alanında dinî argümanları önemli kılmaktadır. Bunların en başında Hz. Peygamberin (s.a.s) hadisleri gelir. Özellikle günümüz sosyal medyası ayet ve hadislerin sıklıkla paylaşılıp yaygınlaştırıldığı bir platform özelliği taşımaktadır. Bilgi paylaşımındaki hızı ve doğru bilgilerin yayılması itibariyle düşünürsek sosyal medya, dinî verilerin paylaşımında muazzam bir kazanımdır. Ancak bunun doğru uygulanması gerekir. Aksi halde yanlış öğretiler/paylaşımlar Müslümanlar üzerinde olumsuz etkiler oluşturacaktır.

Bugün sosyal medya özellikle din alanında oldukça denetimsizdir. Herkes dinî bilgileri öğrenmek için doğru/yanlış pek çok siteyle veya paylaşım ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu zorluk alanlarından biri de kadın ve şiddet bağlamında gerek İslâmî kaynaklarda gerekse güncel yorumlarda yer alan Hz. Ömer’e ait olduğu iddiasıyla bazı rivayetlerin paylaşılmasıdır. Çalışma kapsamında bu paylaşımlarda dinî referansların nasıl öne çıkartıldığına ve kadına şiddet ile bütünleştirildiğine dikkat çekilecektir. Hz. Ömer’in cariyelere/kadınlara vurduğu, kadınları dövmek için Hz. Peygamberden (s.a.s) özel izin aldığı, kızı Hz. Fatıma’nın düşük yapmasına neden olduğu iddiaları –bir makale-kapsamında incelenecek ve bu iddiaların İslâmî kaynaklarda doğruluğuna, sosyal medyadaki etkilerine işaret edilecektir.

Hz. Peygamberin (s.a.s) ahirete irtihali ile başlayan süreçte sahabe, en önemli rolü üstlenmiştir. Hz. Ömer bu zevâtın en öne çıkanlarından. Hz. Peygamber’e (s.a.s) yakınlığı yanı sıra “Emîr’ül-müminin” ve “Âdil Ömer” sıfatını alan Hz. Ömer, sert mizâcı ile henüz İslâm’a girmeden önce de Mekke’de dikkat çekmektedir. Müslüman olmasının ardından birçok ayetin nâzil oluşunda “nüüzül sebebi” olaylara tanıklık eder.

Çalışmada temel hedef, sosyal medya kullanıcılarının İslâm karşıtı düşünce ve paylaşımlara daha ihtiyatlı (bilimsel değer anlamında) yaklaşmasına katkıda bulunabilmektir. Zira ülkemizde ateist ve deist fikirlerin özellikle sosyal medya üzerinden giderek yaygınlaştığı iddia edilmektedir.⁵ Bu tür faaliyetler Hz. Peygamber (s.a.s) ve getirmiş olduğu İslâm dinî ile ilgili akıl ve mantığa uygun olmadığı iddia edilen ayet ve hadisleri de kapsamaktadır. Bu bağlamda Hz. Ömer’in söz konusu uygulamaları ve yaklaşımları günümüz insanına hitap etmesi itibariyle ne kadar doğrudur?

Özünde şiddet olmayan İslâm ile Hz. Ömer’in kadına şiddet uygulamasının birlikte anılması ve sosyal medyada sert mizâcı ile bütünleştirilmesi planlı bir çalışma olmaktan varestedir. Öte yandan Batı’da İslamofobik söylemlerin giderek artması dikkate alınır, İslâm dinî ve Peygamberi üzerinden yürütülen “Müslüman ve Şiddet” yorumu daha iyi anlaşılacak, “Kadına Şiddet” üzerinden hadislerle sosyal medyada yapılan paylaşımlar daha sağlıklı değerlendirilecektir. Bu nedenle çalışmanın ana omurgası, “kadına şiddet” uyguladığı iddia edilen Hz. Ömer ile ona isnad edilen

³ Ayan, Buğra, Sosyal Ağlar Tarihi, s. 9, Abaküs Yayınları, Ankara, 2016.

⁴ Bkz. <https://www.alexa.com/topsites/countries/TR> (Erişim Tarihi: 26.04.2018).

⁵ Bkz. <http://t24.com.tr/haber/gencler-arasinda-deizmin-yayginlasmasi-sami-dinlerinin-> (E.T: 28.09.2017).

rivayetlerin sıhhati olup, söz konusu rivayetlerin sosyal medya paylaşımlarındaki etkilerinin tartışılması ve bir sonuca varılmasıdır. Öncelikle Hz. Ömer'in kişilik özelliklerine kısaca atıflar yapmak daha sonra kadına şiddet olgusunun sosyal medyada dinî referanslarla işlendiğine dikkat çekmek yerinde olacaktır.

HAZRETİ ÖMER'İN KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

Hazreti Ömer, İslâm'ın ilk zuhur ettiği yıllardan itibaren sert mizâcıyla tanınan⁶ İslâm'a girişinde Hz. Peygamberin (s.a.s) "Allah'ım İslâm'ı şu iki kişiden biriyle destekle"⁷ diyerek dua talebinde bulunduğu bir sahabidir. İlk kaynaklar, Peygamberliğin altıncı yılında kız kardeşi Fâtıma'nın evine hışımla girdiğinde kocasıyla okudukları Kur'an'dan etkilenerek İslâm'a kalbinin ısındığını ve ilk Müslümanlardan Ebu Abdullah el-Erkam b. Ebi'l-Erkam'ın (ö. 55/675) evinde Müslüman olduğunu zikreder. Onun İslâm'a girmesiyle Müslümanlar, ilk defa Kâbe'de namaz kılmış ve kuvvet bulmuştur.⁸

Hz. Ömer, İslâm'a girdikten sonra Hz. Peygamberle (s.a.s) birlikte olmak için her imkânı değerlendirmiştir. Mesela Müslümanların Medine'ye hicretinde Kuba'da kalmış gün aşırı Hz. Peygamberi (s.a.s) görmek için gayret sarf etmiştir. Bu süre içinde komşusu İtban b. Mâlik (ö. 50/670) ile zaman zaman Medine'ye nöbetleşe gitmek suretiyle nazil olan ayetleri müzakere etmiştir.⁹ İtbân, Kuba yakınlarında Sâlimoğulları yurdunda evini mescid edinerek gelenlere imamlık yapan ve âmâ olduğu için Mescid-i Nebiye genellikle gidemeyen bir sahabidir.¹⁰ Öte yandan Hz. Ömer, aynı zamanda pek çok gazve ve seriyyede bulunmuş¹¹, Hz. Peygamber (s.a.s) kendi adına kadınlardan biat alması için onu görevlendirdiği zamanlar olmuştur.¹² Hudeybiye'de ise Mekkelilerin İslâm'a davet edilmesinde etkili görüşleri olan biridir.¹³

Hz. Peygamber (s.a.s), Hz. Ömer'in kızı Hafsa ile de evlenmiştir. İbn Hacer'in (ö. 852/1449) on beş kadar olduğunu söylediği¹⁴ ve "Muvâfakâtı Ömer" adıyla bilinen ayetler hakkında Hz. Ömer'in *وَأَفْتَى رَبِّي فِي ثَلَاثٍ* "*Rabbime (Hicab ayetinin inzalı, Makamı İbrahim'in namazgâh edinilmesi ve içki ayeti gibi) üç konuda muvâfakat ettim*"¹⁵ ifadesini "o an için en önemli gördüklerini söylemesi"¹⁶ şeklinde yorumlayan âlimler vardır. Onun muvâfakâtı, birçok dinî konuda isabetli görüşlerde bulunduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Dolayısıyla Hz. Ömer basiret, tefekkür ve tefakküh ehli âlim bir sahabidir. Hz. Peygamber (s.a.s) onun hakkında "Allah, Ömer'in lisanı ve kalbi üzerine hakikati (hak olanı söyleme yeteneğini) koymuştur. O, bu sayede hak olanı söyler."¹⁷ buyurmuştur.

Kadınlara rahatlıkla Hz. Peygambere (s.a.s) soru sorup cevap alırlarken Hz. Ömer'in yanında çekindikleri hiç kuşkusuz bir gerçektir. Sözleri Hz. Peygamberin (s.a.s)

⁶ İbn Sa'd, Ebu Abdillâh Muhammed b. Sa'd el-Basri el-Bağdadî, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, III, 64, 265 vd., thk. İhsan Abbas, Dâr-u Sâdir, I-VIII, Beyrut, 1388/1968, 1. Baskı.

⁷ Tirmizi, *Menâkıb*, 17; İbn Mâce, *Mukaddime*, 11; Ahmed b. Hanbel Ebu Abdillâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî, *el-Müsned*, IX, 506 (5696), thk. Şuayb el-Arnâud-Âdil Mürşid, Müessesetü'r-risale, Beyrut, 1421/2001, 1. Baskı.

⁸ İbn Hişâm, Ebu Muhammed Cemâlüddin Abdülmelik b. Hişâm el-Hımyerî, *es-Siretü'n-nebeviyye*, I, 342, thk. Mustafa es-Sakâ, Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, I-II, Mısır, 1375/1955, 2. Baskı; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, III, 267; Buhârî, *Fedâilü ashâbi'n-nebi*, 3, 6; *Menâkıbü'l-ensâr*, 35.

⁹ Buhari, *İlim*, 27.

¹⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, III, 550; Buhari, *Ezan*, 40.

¹¹ Bkz. Fayda, Mustafa, "Ömer", *DİA*, XXXIV, 44, İstanbul, 2007.

¹² İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, VIII, 7

¹³ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, I, 258

¹⁴ İbn Hacer, *Ebü'l-Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî, Fethu'l-bârî Şerhu Sahihî'l-Buhârî*, I, 505, Dâru'l-ma'rife, I-XIII, Beyrut, 1379

¹⁵ Buhari, *Tefsiru sure 33/8*; Müslim, *Fedâilü's-sahabe*, 34.

¹⁶ Babanzâde, Ahmed Nâim, *Tecridi Sarih Tercemesi*, II, 349, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, I-XIII, Ankara, 1975, 4. Baskı.

¹⁷ Tirmizi, *Menâkıb*, 18; İbn Mâce, *Mukaddime*, 11.

ifadelerine kıyasla kadınlar tarafından daha sert algılanmıştır. Ancak bu, onun mizâcı ile alakalı bir özellik olup dinî konulara karşın duyarlı olduğunun ve Hakk'ı gözettiğinin bir göstergesi kabul edilir.¹⁸ Nitekim Hz. Peygamberin (s.a.s) yanında Kureyş'ten bir grup kadın konuşma halindeyken Hz. Ömer'in huzura gelişiyle dağıldıklarını anlatan hadis, bu konuda önemli bir misaldir. Rivayete göre kadınların sesleri Hz. Peygamberin (s.a.s) sesinden daha yüksek çıkmakta ve bu sırada Hz. Ömer, Hz. Peygamberin (s.a.s) huzuruna girmek için izin istemektedir. Ancak Hz. Ömer, kadınların yüksek sesle konuştuklarını iştmemiştir. Onun geldiğini duyunca kadınlar örtülerine bürünmek için yarışır. Hz. Ömer içeri girdiğinde Hz. Peygamber, kadınların kaçışması nedeniyle tebessüm halindedir. Hz. Ömer bu tebessümün sebebini sorunca Hz. Peygamber (s.a.s) “*Senin sesini iştince şu kadınların örtülerine bürünmeleri tuhafıma gitti*” buyurur. Bunun üzerine Hz. Ömer “*Ey nefislerinin düşmanı kadınlar! Rasûlullah'tan (s.a.s) çekinmiyorsunuz da benden mi çekiniyorsunuz?*” diyerek çıkışır. Kadınlar da ona *أَنْتَ أَفْظُ وَأَعْلَى مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ* “*Evet, sen Resûlullah'tan daha sert sözlü ve katınsın*” derler. Hz. Peygamber (s.a.s) bu defa Hz. Ömer'e *مَا لَقَيْكَ الشَّيْطَانُ فَطَّ سَالِكًا فَجَاءَ إِلَّا سَلَّكَ فَجَاءَ غَيْرَ فَجْكَ* “*Şeytan seninle aynı yolda gitmek istemez, senden korkar ve yolunu değiştirir.*” buyurur.¹⁹

Kadı İyâz (ö. 544/1149), bu hâdisenin Hz. Peygamberin (s.a.s) huzurunda sesi yükseltme yasağı ile ilgili ayetin²⁰ inzalından önce olduğunu söylemiştir.²¹ Rivayetten anlaşılan şudur: Hz. Ömer'in kadınlara karşı sert ve keskin tavır göstermesinin arkasında, mizâcı gereği sert olmasının yanı sıra üstlendiği görevlerin etkisi ve sorumluluk bilincinin baskın olması muhtemeldir. Nitekim onun bu özelliğine Heysemî'nin (ö. 807/1405) isnadını hasen hükmüyle tahrir ettiği şu hadiste işaret edilmiştir: *أَرْحَمَ أُمَّتِي بِأُمَّتِي أَبُو بَكْرٍ، وَأَرْفَقَ أُمَّتِي لِأُمَّتِي عُمَرُ* “*Ümmetim içinde ümmetime en merhametli olan Ebubekir, Allah'ın emirleri hususunda en şiddetlisi de Ömer'dir.*”²² Dolayısıyla mezkûr hadis, Hz. Ömer'in kadına şiddet uygulayan bir özelliğe değil aksine kadına değer veren bir örneklige işaret etmektedir.

Aşağıda Hz. Ömer'in gerek Hz. Peygamber (s.a.s) ile beraber olduğu dönemde gerekse sonrasında kadına şiddet uygulaması ile irtibatlı olduğu iddia edilen bazı örnekler verilecektir. Bu misallerin Hz. Ömer'in “Sert Mizâcı” ile birleştirilerek sosyal medyada paylaşım yapılmasına ve bununla İslâm'da “kadına şiddet algısının” oluşturulmasına dikkat çekilecektir.

SOSYAL MEDYADA HZ. ÖMER ÜZERİNDEN KADINA ŞİDDET ALGISI

Kadınların çalışma hayatına daha etkin katılımıyla sosyal hayatın hemen her alanında dinî söylemlerin arttığını görmek mümkündür. Kadına şiddet içerdiği iddia edilen ayet ve hadislerin bu bağlamda paylaşılmasıyla, modern dünya kadınının “İslâm”ın öngördüğü kadın anlayışı ile örtüşmediği ve bu uygulamanın arkasında İslâm ve dinî referansların olduğu izlenimi verildiği anlaşılmaktadır. Bu bakımdan “Kadın ve İslâm” ile ilgili bazı sosyal medya paylaşımları ve söz konusu yorumların analiz edilmesi gerekir.

Bunun yanı sıra son yıllarda İslamofobi taraftarlarının, İslâm ve Peygamber karşıtı çeşitli söylemleri sıkça ortaya atması ihmal edilmemesi gereken bir başka husustur.

¹⁸ Ali el-Kâri, Ebu'l Hasen Nuruddin el-Molla el-Herevî, *Mirkâtü'l-mefâth Şerhu Mişkâti'l-Mesâbih*, Dâru'l-fıkr, I-IX, Beyrut, 1422/2002, 1. Baskı.

¹⁹ Buhari, *Fedâilü ashâbi'n-nebi*, 6; Edeb, 68; Müslim, *Fedâilü's-sahabe*, 22.

²⁰ Bkz. Hucurât, 49/2.

²¹ Nevevî, Ebu Zekeriyya Muhyiddin Yahya b. Şeref, *el-Minhâc şerhu sahihi Müslim ibni'l-Haccâc*, Dâru İhyâi't-türâsi'l-arabi, I-IX (Mücellled) Beyrut, 1392/1972, 2. Baskı.

²² Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed b. Eyyüb, *el-Mu'cemu's-sağır*, I, 335 (556), thk. Muhammed Şekûr Mahmûd el-Hâc, el-Mektebu'l-İslâmî, I-II, Beyrut, 1405/1985, 1. Baskı; Heysemî, Ebu'l-Hasen Nuruddin Ebubekir b. Süleyman, *Mecmeu'z-zevâid ve menbeu'l-fevâid*, IX, 155 (14918), thk. Hüsâmuddin el-Kudsî, Mektebetü'l-Kudsî, I-X, Kahire, 1414/1994.

Zira iddia edilen şiddetin Hz. Ömer şahsında yaygınlaştırılması, İslâm âleminde hadislerle ilgili mesnedi olmayan problemlerin üretilmesine sebep olmakta ve İslâm toplumunda huzursuzluk meydana getirmesi yönüyle bu çalışmanın ilgi alanına girmektedir. Nitekim sosyal medyada Hz. Ömer'in kadınları/cariyeleri dövdüğü²³, Hz. Peygamberin kızı Hz. Fatıma'ya şiddet uygulayarak düşük yapmasına neden olduğu²⁴, İslâm Peygamberinden kadınları dövme konusunda özel izin aldığı²⁵, sürekli elinde kırbaçla hizmetlileri/cariyeleri kırbaçladığı²⁶, onun bu katı özelliği karşısına bir türlü geçilemediği²⁷ gibi paylaşımlara rastlamak mümkündür.

Aşağıda görüleceği üzere kadına şiddet içerdiği iddiasıyla ayet ve hadislerin zikredilmesi ve ilmi gerçekliği bulunmayan yorumlarla yaygınlaştırılması, sosyal medyanın yaygın kullanımı nedeniyle bir anda topluma mal edilebilmektedir. Bu referansların aynı zamanda Hz. Ömer'in şahsında verilmesiyle hâdisenin bir başka boyutu ortaya konulmaktadır. O da şudur: Cahiliye Arapları, İslâm'ın çıkışı sırasında kız çocuklarını diri diri toprağa gömmekle meşhur bir topluluktur. İslamofobik söylemlerle İslâm da cahiliye devrindeki bu toplum seviyesine indirgenmeye çalışılmakta, böylelikle İslâm karşıtı düşüncede hem cahiliye toplum yapısı hem de şiddet ikilisi ana tema olarak toplum hafızasına yerleştirilmektedir. Çünkü her iki vurguda, İslâm'ın kadına vermiş olduğu değerün gün yüzüne çıkartılması gerekirken aksine konu karşıt söylemlerle ifade edilmektedir. Örneğin "(Evlilik yükümlülüklerini reddederek) başkaldırdıklarını gördüğünüz kadınlara öğüt verin, onları yataklarında yalnız bırakın. (Bunlar fayda vermez de mecbur kalırsanız) onları (hafifçe) dövün. Eğer itaat ederlerse, artık onların aleyhine başka bir yol aramayın."²⁸ ayetinde yer alan "Onları (kadınları) dövün" kısmı özellikle öne çıkartılmakta ve böylelikle İslâm'ın kadına "ikinci sınıf" insan muamelesi yaptığı iddia edilmektedir.²⁹ İslâm karşıtlarının bunu yapıyor olmasının kendi fikirlerini yayma anlamında elbette bir karşılığı olabilir. Ancak bazı sosyal medya kullanıcılarının bu tür paylaşımları "özgür akıl" bağlamında eleştirilere açması tasvip edilemez. Çünkü konu din ve dinî yorumlarla ilgilidir.

Eğer bu yöntem, negatif transfer anlamında bazı konuları zihinlere taşıma gayesi ve fertleri şartlandırmayı hedefliyorsa problem çok daha ciddi demektir ve buradaki negatif transfer psikolojideki şartlanma teorileri³⁰ ile irdelenmelidir. Bilindiği üzere negatif transfer (ileriye ket vurma) öğrenmeyi olumsuz etkiler. "Önceki öğrenmenin yeni öğrenmeyi karıştırması ve zorlaştırması"³¹ anlamına gelir. Örneğin birey daha önce iyi bildiği bir şarkının sözlerinden dolayı yeni öğrendiği şarkının sözlerini karıştırır. Bu yüzden mezkûr ayette "Onları (kadınları) dövün"³² kısmı ve çalışma kapsamındaki diğer örneklerde görüleceği üzere ayet ve hadislerin, bağlamından kopartılarak sosyal medyada doğrudan paylaşılmasını "bilginin yanlış yorumlarla zihinlere taşınması/öğretilmesi (transfer) olarak yorumluyor" ve bu tür paylaşımları isabetli bulmuyoruz.

Bu bakımdan sosyal medyanın, kişi veya kişilere özellikle din alanında geniş bir hürriyet imkânı sağlayan denetimsiz bir alan olmaması gerektiğine inanıyoruz. Zira

²³ <http://kloroben.blogspot.com.tr/2009/02/adalet-timsali-omer.html>

²⁴ <https://ateistcanavar.wordpress.com/2012/11/19/halife-omer/>

²⁵ <http://www.ilimdunyasi.com/suneni-ebu-davud/erkegin-karisini-dovmesi/?wap2>

²⁶ <https://ateistcanavar.wordpress.com/2012/11/19/halife-omer/>

²⁷ <https://ateistcanavar.wordpress.com/2012/11/19/halife-omer/>

²⁸ Nisa, 4/34.

²⁹ Bkz. <https://antidogmatik.com/konular/oelduermeyi-ve-siddeti-emreden-ayetler.21/>;

<http://sessizliginsesleri.blogspot.com.tr/2013/03/diyanete-gore-kar-dovmenin-incelikleri.html>;

http://www.drtus.com/yeni/m/anasayfa.php?sayfa=forumlar&islem=konuoku&cat_id=16&forum_id=152&topic_id=130648

³⁰ Geniş bilgi için bkz. Akbaba, Sırrı, *Öğrenme Psikolojisi*, s. 25-28, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2012.

³¹ Engin Ali Osman; Seven, Mehmet Ali, "*Öğrenmeyi Etkileyen Faktörler*", s. 193, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 12, Sayı 2, Syf. 189-212, 2010.

³² Nisâ, 4/34.

bu tür iddiaların yaygınlaştırılması aynı zamanda İslamofobik söylemleri tetikleyecek hatta olumsuz olarak “din ve peygamber” algısı yürütülmesine sebep olabilecektir. Bu bağlamda aşağıda Hz. Ömer’le ilgili söz konusu rivayetleri incelemeyen önce kadına şiddet konusunda dinî referansların öne çıkartılmasına kısaca değinmek ve bu konuda iki temel noktaya dikkat çekmek isteriz.

KADINA ŞİDDET OLGUSUNDA DİNİ REFERANSLARIN ÖNE ÇIKARTILMASI

İslâm’ın zuhur ettiği sırada Arap toplumunda kız çocuklar öldürülmekte kadın aşağılanıp insan yerine konulmamaktadır. Kur’an Hz. Peygamber (s.a.s) döneminde bu vahşeti işleyen müşrikleri “beyinsiz”³³ olarak nitelendirirken, kendisine kız çocuğu dünyaya geldiği müjdelenenlerin içine düştükleri suçluluk psikolojisini “yüzleri siyahlaşıp gölgelenmek”³⁴ şeklinde tavsif etmektedir. Bu, onların toplum içine çıkmayıp gizlenmeyi tercih ettiklerini anlatması bakımından önemlidir. Bu nedenle Kur’an onlara “Diri olarak toprağa gömülen kız çocuğuna hangi günah sebebi ile öldürüldüğü sorulunca?”³⁵ nasıl cevap vereceklerini sormaktadır. İslâm, getirmiş olduğu sistemle artık bir Müslümanın mezkûr suçu işlemesini yasaklamıştır. Bu, kişinin iman etmesinin bir sonucu ve Hz. Peygamberle beraber olmasının getirdiği ahlâkî bir değişimdir. Bu nedenle Kur’an’ın şu emirleri hem sahabe hem de gelecek tüm nesilleri kuşatır niteliktedir:

*“Yoksulluk korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin. Onları da, sizi de biz rızıklandırırız. Onları öldürmek gerçekten büyük bir günahdır.”*³⁶

*“Ey Peygamber! Mü’min kadınlar, Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemek, hiçbir iyi işte sana karşı gelmemek konusunda sana biat etmek üzere geldikleri zaman, biatlarını kabul et ve onlar için Allah’tan bağışlama dile. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”*³⁷

İslâm’ın ve Hz. Peygamberin (s.a.s) kız çocuğu ile kadına vermiş olduğu değer, iman edenleri vahşetin karanlığından (cahiliyeden) çıkartmıştır. Konuyla alakalı pek çok ayet varken günümüzde İslâm karşıtlarının ayet ve hadislerde kadına şiddet içerdiği gerekçesiyle bazı kelime ve uygulamaları öne çıkartma yöntemleri bu yüzden önemli görülmelidir. Bu paylaşımları iki temel başlık altında irdelemek mümkün görülebilir:

A. Dinî Referanslarla “Kadına Şiddet/ Dövme” Eylemini Öne Çıkartmak

İslâm karşıtları ile İslâmî konularda yeterli bilgi sahibi bulunmayanların İslâm’ın kadına bakışını sorgularken “(Evlilik yükümlülüklerini reddederek) başkaldırdıklarının gördüğünüz kadınlara öğüt verin, onları yataklarında yalnız bırakın. (Bunlar fayda vermez de mecbur kalırsanız) onları (hafifçe) dövün. Eğer itaat ederlerse, artık onların aleyhine başka bir yol aramayın.”³⁸ meâlindeki ayette geçen *وَاضْرِبُوهُنَّ* (...O kadınları dövün...) kısmını öne çıkartıp güncel hâdiselerle birleştirmesi masum görülemez. Burada kadınların dövülmesi ile ilgili vurgunun bağlamını araştırmak ve anlamak yerine sosyal medyada İslâm’ın “kadın düşmanlığı” ile birlikte zikredilmesi kabul edilemez. Nitekim paylaşımlardan birinde ifade şu şekildedir: “Birçok İslâm din adamı, kadının dövülmesi konusunda Allah’ın böyle bir hüküm vermesine inanmanın insan doğasına aykırı olacağını bildiklerinden Kuran’da “kadını döv” ifadesi bulunan bir

³³ En’am, 6/140.

³⁴ Nahl, 16/58-59.

³⁵ Tekvîr, 81/8-9.

³⁶ İsrâ, 17/31.

³⁷ Mümtehne, 60/12.

³⁸ Nisâ, 4/34.

ayetin olmadığını iddia ederlerse de Nisa Suresi 34. Ayet bu konuda çok açık bir ifade taşır...”.³⁹

Hâlbuki ayetin nâzil olduğu dönemle günümüz insanının zihnindeki “kadın dövme eylemi” aynı değildir. Ayette geçen ifade, cahiliye insanının fiilî durumunu ve bu anlayışta olanların yanlış davranışlarını beyan etme niteliği taşır. Zira Hz. Peygamber (s.a.s) ne bir kadını dövmüş ne de sahih rivayetlerde kadının dövülmesini istemiştir. Ancak sosyal medyada bu tür nakillerin, cahiliye günlerinden ve çocukluğundan itibaren sert mizâcı ve yaşam tarzı ile öne çıkan Hz. Ömer ile bütünleştirilerek verilmesinin bir nedeni daha bulunabilir. O da konuyu bağlamından kopararak şiddeti, rol model şahsiyetler üzerinden verme çabasıdır.

B. “Şiddet” Kavramını Rol Model Şahsiyetler Üzerinden Yaymak

Şiddet olgusunun kadın/cariye üzerinden sosyal medyada yaygınlaştırılırken ayet ve hadislerle anlatılması, kişiler üzerinde hiç kuşkusuz çok daha etkilidir. Zira bir iddianın temelinde dinî referansların oluşu, karşı tarafın vicdanına tesir etmektedir. Bu sebeple konunun isnad edilen kaynaklar üzerinde “Haber Niteliği” taşıması kaçınılmazdır. Bu düşüncemizin örneği “Ömer cariyeye olduğunu bildiği kadının başındaki örtüyü sopasıyla çekip atmış ve kadını başını örttüğü için bir güzel azarlamıştı.”⁴⁰ şeklinde geçen örnektir. Bu referansı ilke kabul eden ve savunanlar, kadının/cariyenin örtünme şekli ile ilgili çeşitli yorumlar yapabilmektedir. Nitekim İslâmî hassasiyeti olduğu anlaşılan bir paylaşımda hür kadınla cariyenin toplum içinde ayırt edilebilmesine dair sonuç çıkartılmakta ve “o halde hür kadın ile cariyenin toplum içinde birbirinden ayırt edilebilmesinin dayanağı nedir?” diye sorulmaktadır. Hâlbuki toplum aynı toplum değildir. Kölelik ve cariyelik ise süreç olarak bitmiştir.

Bunun yanı sıra Hz. Ömer’e dayandırılan rivayetin doğru olup olmadığının araştırılması ve ona göre delil alınması gerekirken, konu ilk etapta Kur’an’a arz edilmekte ve “Hz Ömer, başını örten bir cariyeyi görüp, başörtüsünü çekip alıyor ve ona kızıyor... Hz Ömer’in bu davranışının sebebi nedir? Hür kadınlarla, cariyeler karıştırılmasın. Öncelikle ben, Hz. Ömer’in böyle bir şey yaptığına asla inanmıyorum. Çünkü bu durum Nur suresi 31. ayete terstir... Öncelikle cariyeye, başını örtmeyi kendi istemesine rağmen, “sınıfsal farklılığı” bilinsin diye açtırılıyor... Sanki İslâm bunu emrediyor gibi sunuluyor.”⁴¹ denilerek savunu yapılmaktadır.

Burada dikkat çeken husus “Bir delil var ama bu akla uygun olmadığı için ben kabul etmiyorum” düşüncesidir. Peki, bu delil gerçekten var mıdır? Yorumda dikkati çeken bir diğer ayrıntı, konunun ayete arz edilerek hemen bir sonuca varılması ve aşağıdaki paylaşımlarda görüleceği üzere ilmî bir zeminde analiz edilmeden konu hakkında çeşitli yargılara ulaşılmasıdır. Bizim sorumuz ise şudur: Sosyal medyada bu tür bir yargılama ile nasıl bir sonuç hedeflenmektedir? Örnekleme olarak aldığımız paylaşımlar şu şekildedir:

“Hangi Kuran ayetinde böyle bir ifade var? Allah nerede insanları zalimlerin sınıflamalarına göre giyindiriyor? Hangi hakla örtünmek isteyen bir kimsenin (kim olursa olsun) örtünmesini yasaklayabiliyorsun?”⁴²

“Görüldüğü gibi, örtünme tamamen sınıfsal bir ayrılığın eseri ve ürünüdür. Kültürel ve geleneksel yönü itibari ile bu yapı içinde bir yer bulmuş, “hürlere has” bir özgürlük sembolüdür.”⁴³

³⁹ http://www.reocities.com/islampencereleri/kadin_dayak.htm

⁴⁰ <http://kloroben.blogspot.com.tr/2009/02/adalet-timsali-omer.html>

⁴¹ <http://www.mervece.com/cariyelerin-basortusu-yasagi/>

⁴² <http://www.cerkes.net/dini-bilgiler/basortusu-t16625-80.html>

“Bu o zaman günah sayılmaz, (Fahişeler) cariye yerine konur olur biter. Yani Müslüman olmayı soymak (Çıplaklaştırmak) mubahtıra kadar gider bu iş öyle değil mi?”⁴⁴

Görüleceği üzere bir hadisin veya haberin ilmî değeri analiz edilmeden yapılacak “Hadislerin Kur’an’a arzı” ve sosyal medyada paylaşımı, birçok sosyal medya kullanıcısının dinî yönden savrulmasına, kafa karışıklığına hatta hadislerden uzaklaşmasına sebep olabilecektir. Akli çok fazla öne çıkartan günümüz insanı, ayet ve hadisi iyi kavrayamadığı zaman bu defa inançla alakalı farklı tartışmalar içine çekilebilecektir.

“Kadına şiddet” uyguladığı iddia edilen Hz. Ömer misali rol model bir sahabinin yıpratılması, Hz. Peygamberden (s.a.s) dini öğrenip sonraki nesillere aktaran neslin toplum üzerindeki etkilerini kırmayı tetikleyebilir. Nitekim Tanrı’nın varlığını kabul eden ancak akla dayalı bir din anlayışını öne çıkartarak peygamberliği sorgulayan Deizm örneği hafızalardaki yerini halen korumaktadır. Bu felsefi ekol, Hristiyanlığı öne çıkartıp önce şüphe kavramını egemen kılmış ardından peygamberliğin akla aykırı yorumlarını inkâr etmiştir. Miladi 17. Yüzyılda zuhur eden ve Avrupa’da derin etkiler uyandıran Deizm, Hristiyanlıkta doğuştan itibaren günahkâr kabul edilen insana özgürlük kazandırmakla ve Hz. İsa’nın kurtarıcılığını reddetmekle Hristiyan âleminde dikkatleri üzerinde toplamıştır. Bu anlayışı savunanlar, kilisenin insanlara yol gösterici rolünü kabul etmemektedir. Din adamlarının ruhânî otoritesini/egemenliği kırmak ve bunun yerine akli aydınlanmayı koymayı hedeflemektedir.⁴⁵ Dolayısıyla sosyal medyadaki mesnedsiz paylaşımlarla, sahabe başta olmak üzere hadisleri nakleden râvileri İslâm toplumunda zayıf göstermeye yönelik bir algıya neden olmayacağını söylemek mümkün değildir. Bu tür paylaşımların belli bir alt yapısı olmayan ve paylaşım sitelerinden etkilenen kimseler üzerinde domino etkisi göstermesi kaçınılmazdır.

HZ. ÖMER’E İSNAD EDİLEN BAZI RİVAYETLER VE DEĞERİ

Aşağıda Hz. Ömer’e dayandırılan ve onunla ilgili olduğu söylenen söz konusu rivayetlerden üç örneklem seçilmiş ve analiz edilmiştir:

A. Hz. Ömer’in Cariyeyi/Kadını Dövdüğü İddia Edilen Rivayet ve Değeri

Tespit edebildiğimiz kadarıyla sosyal medya paylaşımlarında temel algı, başını örten bir kadının/cariyenin Hz. Ömer tarafından saldırıya uğraması ve dövülmesi şeklindedir.

Lafızları farklı olmakla bu rivayeti ilk defa zikreden muhaddis Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San’ânî (ö. 211/827)’dir. Kendisinden sonraki pek çok müellifin vermiş olduğu rivayette ilk kaynak yine bu zattır. Rivayete göre Hz. Ömer, başını hür kadın gibi örten Enes b. Mâlik’in aile fertlerine mensup bir cariyeeye *أَشْفِي رَأْسَكَ لَا تَشْبَهِي بِالْحَرَائِرِ* “Başını aç, hür kadınlara benzeme!”⁴⁶ demiştir. Aynı rivayet dönemin güvenilir âlimlerinden İbn Sa’d’ın (ö. 230/845) naklinde Emevî Halifesi Ömer b. Abdülaziz’in (ö. 101/720) tebaasına vermiş olduğu bir talimat şeklinde zikredilir.⁴⁷ Abdurrezzak, eserinde (باب الخمار = Başörtüsü babı) adıyla bir bölüm açmakta ve burada konu ile ilgili gördüğü tüm nakilleri sıralamaktadır.⁴⁸ Bu rivayetlerde dönemin hayat standardına

⁴³ <http://www.cerkes.net/dini-bilgiler/basortusu-t16625-80.html>

⁴⁴ <http://www.cerkes.net/dini-bilgiler/basortusu-t16625-80.html>

⁴⁵ Geniş bilgi için bkz. Erdem, Hüsameddin, “Deizm”, DİA, IX, 109-111, Ankara, 1994; Köktaş, Mümin, “Aydınlanma, Hristiyanlık ve Deizm”, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, s. 147-148, cilt XVII, Sayı 1, Eskişehir, 2017.

⁴⁶ Abdurrezzak, Ebubekir b. Hemmâm b. Nâfi’ es-San’ânî, *el-Musannef*, III, 136 (5064), thk. Habiburrahman el-A’zamî, el-Mektebû’l-İslâmî, I-XI; Beyrut, 1403/1982, 2. Baskı.

⁴⁷ İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-kübrâ*, V, 381.

⁴⁸ Bkz. Abdurrezzak, *el-Musannef*, III, 133-136 (Hadis No:5052-5065).

(örf) uygun olarak cariyelerin mütekannia (مُتَكَانِيَةً) adıyla bilinen bir başörtüsü ile başını örttüklerine dair haberleri vermektedir.⁴⁹ Söz konusu haberlerde anılan cariyeye, bir başka tarikte meşhur sahâbî Ebu Musa el-Eşari'nin cariyesine ait bir akilesi olduğu ifade edilir.⁵⁰ Hatta Abdurrezzak, farklı lafızlarla gelen aynı rivayeti yine aynı bab başlığında Hz. Ömer'in bu tesettür şeklini cariyelere yasakladığını, kızı Hafsa'yı göndermek suretiyle onları ikaz ettiğini de nakleder.⁵¹

Rivayetin farklı lafızlarla, farklı kişi ve muhtelif olaylarla zikredilmiş olması elbette haberin tariklerine ait bütüncül bir değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır. Ancak burada daha öncelikli dikkatimizi çeken husus *el-Musannef*'te konu ile ilgili nakillerin Ebu'l-Velid Abdümelik b. Abdülaziz b. Cüreyc el-Kureşî (ö. 150/767) vasıtasıyla gelmesidir. Ehli hadise göre hadisin analizinde isnadın tenkidi öncelikli olup, bu aşamayı geçen rivayetin metni ayrıca değerlendirmeye (metin tenkidine) tâbi tutulur. Bu nedenle râvî İbn Cüreyc, üzerinde durulması icap eden birincil faktördür. Abdurrezzak'ın, İbn Cüreyc'i hadisleri ilk defa toplayan kişilerden⁵² kabul ettiğini ayrıca burada vurgulamak gerekir. Zira bu durum, Abdurrezzak'ın, rivayetleri kitabına tahrir ederken hadis rivayeti metodolojine dair nasıl bir ilmî üslup sergilediğini gösterecektir. Dolayısıyla söz konusu rivayette, kaynağın hadis ilmindeki yeri ve önem derecesi daha iyi anlaşılacaktır. Dikkat edilirse rivayette ortak bir metin yoktur ve olaylar ihtilafli şekilde zikredilmektedir. Evet, bir hâdis vardır ama nasıl olduğu kesin değildir.

Öte yandan İbn Cüreyc'in (ö. 150/767) vefat tarihi hakkında bir birliktelik yoktur. Hicaz bölgesi fakihlerinden olup "rivayet dönemi"nin önemli şahsiyetleri arasında yer alır. Yaşadığı devir, hadis ilmi usulünün henüz tam oluşmadığı rivayet asrıdır. İbn Cüreyc sika görülmekle birlikte rivayetlerinin sıhhatinde tartışmasız icma edilmiş bir muhaddis değildir. Kütüb-i Sitte müelliflerinin kendisinden –şartlarını taşıyan hadisler- naklettiği⁵³ kuşkusuz doğrudur. Ancak mezkûr rivayette İbn Cüreyc tenkid edilmiştir. Zira kaynağını vermediği ve "an fûlan" şeklindeki rivayetlerinde o, müdellis râvî kabul edilir.⁵⁴

Hadis ilminde tedlis, bir râvînin hocasından işitmediği hadîsi kendisinden sema yoluyla almış gibi nakletmesidir. Bu sıfatı taşıyan (Müdellis) râvî, esasen rivayetin içindeki bir kusuru gizlemektedir ancak bunu rivayet sırasında hissettirmeme eğilimindedir. Bu sebeple "Hadis rivayetinde râvîlerin "semi'tü" (işittim), "haddesenî" (bana söyledi) ve "ahberenî" (bana haber verdi) gibi hadîsi hocasından kesin olarak işittiğine ve onunla görüştüğüne delâlet eden edâ sîgalarını kullanması icap eder. Hiç görüşmediği veya kendisinden hadîs duymadığı hocasından bu lafızlarla nakilde bulunan râvî, rivayetinde yalancı konumuna düşer, bu durum onun rivayetlerinin kabulünde engeldir."⁵⁵ Bununla beraber tedlis yaptığı bilinen bir râvînin, kendisinden hadîs aldığı râvî ile sema kesin ise onun hakkında verilen müdellis râvî hükmü değişir. Nitekim İbn Cüreyc'in, İbn Ebî Müleyke'den (ö. 117/735) tahdis sıygalarını kullanarak naklettiği rivayetlerinin tamamı sahih kabul edilmiştir.⁵⁶

Bu bağlamda şu tespitler önemlidir; Mâlik b. Enes'e (ö. 179/795) göre İbn Cüreyc haberlerin sıhhatine bakmaksızın rivayette bulunan (Hâtıbu Leyl/Gece oduncusu) bir

⁴⁹ Abdurrezzak, *el-Musannef*, III, 135 (5054).

⁵⁰ Abdurrezzak, *el-Musannef*, III, 135 (5059).

⁵¹ Abdurrezzak, *el-Musannef*, III, 135 (5062).

⁵² İbn Ebî Hâtim, Ebu Muhammed Abdurrahman b. Muhammed er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, I, 181, Dâiretül meârifîl-Usmâniyye, Haydarâbâd, 1271/1952, 1. Baskı.

⁵³ İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 404 (758), Matbaatü Dâireti'l-Meârif, I-XII, Hindistan, 1326/1908. 1. Baskı.

⁵⁴ Zehebi, Şemsüddin Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed (ö. 748/1347), *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, VI, 3329, Müessesetü'r-risâle, thk. Şuayb el-Arnâud ve heyeti, I-XXV, Beyrut, 1405/1985, 3. Baskı.

⁵⁵ Erul, Bünyamin, "Tedlis", *DİA*, XXXX, 262, İstanbul, 2011.

⁵⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, I, 241; Zehebi, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, VI, 328, 330.

râvidir.⁵⁷ Darekutnî (ö. 385/995) en kötü tedlise sahip olmakla İbn Cüreyc'i cerh ederken Nesâî (ö. 303/915) onu müdellis ilan etmektedir. İbn Hacer (ö. 852/1449) ise tedlis yapan râviler kitabında onun adını zikretmiştir.⁵⁸ Kaynaklar İbn Cüreyc'in, Hz. Peygambere (s.a.s) ref ettiği (merfu) hadislerin sayısının bini geçmediğini, rivâyetlerinin âsâr ve maktu' hükmünde olup tahkik edilmesi icap ettiğini söylemektedir.⁵⁹

Öte yandan Ehli Re'y ekolü içinde yer alan bazı Hanefî fukahasının söz konusu rivayeti delil olarak "cariyenin avret mahalli/erkeğin avret mahalli gibidir" şeklinde bir hüküm çıkartması da tartışılmıştır. Satın alınacak cariye veya erkek kölenin mal (mebî) hükmünde görüldüğünden karnına, sırtına ve diğer azalarına bakılmasına dair tartışmalar Hanefî kaynaklarda önemli bir yer tutmaktadır.⁶⁰

Hiç kuşkusuz cariye/kölenin hukukuna dair kurallar, İslâm hukukunda geçici statü bağlamında ele alınmıştır. Çünkü kölelik veya cariyelikte asıl olan kişiye hürriyetini vermektir. Tarih boyunca kölelik ve cariyeliğin uygulanabilirliği, kabul edilebilir veya izah edilebilir yönleri ile tartışılmıştır.⁶¹ Kur'an'da, savaş esiri olarak görülen kölelik/cariyelik her fırsatta azat etmekle, evlenmek/evlendirmek suretiyle kişiyi mal/mebî hükmünde olmaktan kurtarmakla izah edilmiştir.⁶² Öte yandan kölelik ve cariyelik gerek Tevrat gerekse İncil'de bir statü olarak kabul edilmiş İslâm toplumunda ise hayatın bir parçası olarak tarihi süreçte yerini almıştır. Ancak bu, İslâm'ın ortaya koyduğu bir sistem değildir. Müslümanlar arasındaki mevcudiyeti vicdanları sızlatmış, toplumdaki uygulama şekilleri tenkide açık görülmüştür.⁶³ Çünkü İslâm, kölelik ve cariyelik sistemini ihdas etmemiş bilakis toplumda mevcut olan bir yaraya hukukî statü getirmeye çalışmış ve kaldırılması için biteviye mücadele etmiştir.⁶⁴

Burada bizim asıl işaret etmek istediğimiz konu Hz. Ömer'in bir cariye/kadını kişilik haklarını ihlal ederek dövüp ona gereği gibi davranıp davranmaması ile alakalı rivayetin ne kadar sahih olduğudur. Abdurrezzak'ın *el-Musannef*'inde geçen İbn Cüreyc'in mezkûr rivayeti, muhaddislerin/ehli hadis'in yukarıda tespit ettiğimiz değerlendirmelerine göre sahih kabul edilmemiştir. Hatta Hanefî fukahasının söz konusu rivayette Hz. Ömer'in cariyeye dokunup onun satın alınabileceğine dair nakledilen haberin⁶⁵ hadisçilere göre sahih bir dayanağı bulunmamaktadır. Bazı fukahanın bu rivayeti delil olarak kişinin şehvetinden emin olduğu sürece cariyeye dokunmasına ve cariye/malın/mebînin fiyatını tenine dokunarak belirlemesine dair hükümler⁶⁶ elbette insanın haysalasını zorlayacak ve kabulünü imkânsız kılacak nitelikte olup sadece bazı fukahanın ictihadı niteliğindedir.

Bu hükümlerin günümüz sosyal medyasında "Hz. Ömer – Cariye ve Kadına Şiddet" üçlüsü ile ele alınıp yaygınlaştırılması ciddi bir problemdir. Zira bu bilgilerin İslâmî bir perspektif ile verilmeye çalışıldığı ve sosyal medyada bu tür paylaşımların çeşitli

⁵⁷ Zehebi, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, VI, 329.

⁵⁸ İbn Hacer, Ebû'l-Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalanî, *Ta'rîfü ehli't-takdis bimerâtibi'l-mevsûfîne bi't-tedlis*, s. 41 (83), thk. Dr. Âsım b. Abdullah el-Karyûtî, Mektebetü'l-Menâr, Ammân, 1403/1983, 1. Baskı

⁵⁹ Zehebi, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, VI, 336.

⁶⁰ Bkz. Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebi Sehl Ahmed, *el-Mebsût*, X, 151, Dâru'l-ma'rife, I-XXX, Beyrut, 1414/1993; Zeylaî, Ebû Muhammed Fahrüddin Osmân b. Ali b. Mihcen b. Yunus es-Sûfi el-Bârî, *Tebyînu'l-Hakâik Şerhu Kenzü'd-dekâik ve Hâşiyetü's-Şiblî*, I, 97; III, 194; IV, 26, VI, 19; el-Matbaatü'l-kübrâ el-Emîriyye, Kahire, 1313/1895, 1. Baskı; İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddin Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamid es-Sivâsî el-İskenderî, *Fethu'l-kadir*, VI, 342, Dâru'l-fikr, Beyrut, trs.

⁶¹ Hamidullah, Muhammed- Aydın, Mehmet Âkif, "Köle", DİA, XXVI, s. 238, İstanbul, 2002.

⁶² Bkz. Nisa, 4/3; Mâide, 5/89; Ahzâb, 33/59; Mücâdile, 58/3.

⁶³ Hamidullah, Muhammed- Aydın, Mehmet Âkif, "Köle", DİA, XXVI, s. 237.

⁶⁴ Bkz. Bakara, 2/177; Nisa 4/24-25, 92; Nûr, 24/32-33; Beled, 90/11-13.

⁶⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, X, 151.

⁶⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, X, 151-152; Kâsânî, Ebubekir b. Mesûd b. Ahmed Alâuddin, *Bedâiu's-sanât fî tertîbi's-serâi*, V, 121, Dâru'l-kütübîl-ilmiyye, I-VII, Beyrut, 1406/1986, 2. Baskı.

maksatlarla tartışıldığı⁶⁷ ve farklı uygulamalarla bağlamından kopararak yorumlandığı aşikârdır. Söz konusu rivayet esas alınarak “Cariye ile hür kadın arasındaki farkın, cariyenin başını örtmemesi” şeklinde çıkartılacak sonuç, “cariyenin bedeninin mutlak anlamda açılması” değildir. Zira cariyelerin baş ve göğüslerinin açılıp çarşı pazarda sergilenmesinin, Hz. Peygamber (s.a.s) ile Râşid halifelerin uygulamalarında dinî ve ilmî bir dayanağı yoktur. Nitekim rivayetin tüm tarihlerini inceleyen Hanefî fakîhi muhaddis Zeylâi (ö. 762/1360) her ne kadar bazı Hanefî fakîhi tarafından esas alınsa da söz konusu rivayete garib hükmünü vererek tenkit etmiştir.⁶⁸ Dolayısıyla günümüzde başta feministler, ateistler ve deistler tarafından bu rivayetin, Hz. Ömer üzerinden sosyal medyada “Kadına Şiddet” bağlamında ele alınması, tarihteki kölelik/cariyeliliğin geçirmiş olduğu süreçler göz ardı edilerek “kadınlara özgürlük” başlığı altında takdim edilmesi düşündürücüdür. Oysa gerek İslâm öncesi gerekse Hz. Peygamber döneminde, hür olan kadınla köle/cariye olanın ayırt edici özelliği -kadının başının örtülü olup olmaması- örfî bir meseledir.

Bu bağlamda Benî Kurayza gazvesinde Hz. Peygambere (s.a.s) ganimet payı (safıyy) olarak takdim edildiği sırada Müslüman olup azat edilmesine yönelik Resûlullah'ın (s.a.s) teklifine Reyhâne bint Şem'un b. Zeyd'in (ö. 10/632) “Hür kadınlar gibi başımı örtmek istemiyorum”⁶⁹ demesi Arap örfündeki uygulamayı yansıtmaması bakımından önemli görülebilir. Ancak bu rivayetin sıhhati tartışmalıdır. Genel kabule göre Reyhâne bint Şem'un b. Zeyd adlı bu câriye daha sonradan Hz. Peygamberle (s.a.s) evlenmiş ve nikâhında olduğu halde Resûlullah'tan (s.a.s) önce vefat etmiştir.⁷⁰ Hz. Peygamberin (s.a.s), içinde yaşadığı toplumda mevcut olan yanlış/yanlışları düzeltmek için gayret ettiği bir gerçektir. Çünkü İslâm Peygamberi hür de olsa köle/cariye de bulursa bir kadına şiddeti asla tasvip etmemiştir.

Öte yandan Hz. Ömer'in uygulamasının hür kadınla cariyenin tesettürü bağlamında bir farklılık bulunduğu işaret eden cilbâb ayetine⁷¹ aykırı davranmayacağında şüphe yoktur. Hz. Ömer'in -kendi hilafeti sırasında- buna muhalif bir davranışta bulunması mümkün değildir. Ayrıca Hz. Peygamberin (s.a.s) köle azadıyla alakalı pek çok sahih hadisi, hadîs kitaplarında “Kitabu'l-Itk” adıyla müstakil olarak yer almış olup söz konusu rivayet bu hadîsler arasında zikredilmemiştir. Cariyenin dövülmesi ile ilgili rivayet aynı konudaki diğer sahih hadîslerle de uyum arz etmez. Bu sebeple Hz. Ömer üzerinden İslâm'ın kadınlara sözde şiddet işlediği sosyal medya paylaşımları mesnedsizdir. İslâm karşıtı bir düşüncenin ürünü olup söz konusu paylaşım örnekleri aşağıda zikredilmiştir:

“Demek ki şeytan, Ömer'den korktuğu kadar Muhammed'den o kadar korkmuyormuş. Bu da İslâm mantığına göre Ömer'in Muhammed'den daha dindar olduğu anlamına gelir. Çünkü İslâm inancına göre insan ne kadar dindar ise şeytan o kadar ondan uzak durur. Bu gibi örneklerle aslında Muhammed, Ömer'in çok sert ve kaba biri olduğunu vurgulamak istemiştir. Kendisi ailesiyle birlikte izlediği halde sorun yok. Ama Ömer gelince millet dağılıyor. Fakat Muhammed de cesaret edip Ömer'e, “Ey Ömer bu işte günah yoktur, bak ben de izliyorum, insanların istirahatını bozma, peygamber ben miyim yoksa sen misin?” diyemiyor, kendisi bile Ömer'den korkuyor, yanlışlarına karşı bir şey diyemiyor, hep suskunluğu tercih ediyor veya Ömer'in

⁶⁷<http://www.ihya.org/kavram/kavramlar-ansiklopedisi/dt-4476.html>;

<http://www.alirizademircan.net/cariyeler-ve-somurulen-cinsellikleri-5-259h.html>;

<https://forum.memurlar.net/konu/1584041/>; <http://guneshavasus.blogspot.com.tr/2014/05/islamda-kadn-koleler-cariye.html>; <http://kloroben.blogspot.com.tr/2009/02/adalet-timsali-omer.html>.

⁶⁸ Zeylâi, Ebu Muhammed Cemâlüddin, *Nasbu'r-râye li-ehâdisi'l-Hidâye*, I, 300, thk. Muhammed Avvâme, Müessesetü'r-reyyân, I-IV, Beyrut, 1418/1997, 1. Baskı.

⁶⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, VIII, 129; Zehebi, *Siyeru a'lâmi'n-nübela*, I, 515.

⁷⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, VIII, 130.

⁷¹ Bkz. Ahzab, 33/59.

yaptığı çok ağır bir suç da olsa (işlediği cinayetler gibi) onu kurtarmak için hep ondan yana oluyor.”⁷²

“Zaten Ömer’in kamçısı/kırbağı hep elindeydi, hizmetlileri, cariyeleri döverdi. Kadınlara ihtiyaç fazlası elbise almayın; çünkü kadın kısmı biraz gözlerini açtı mı kontrolden çıkar diyordu.”⁷³

“Hz. Ömer bu konuda o kadar ileri gitmiştir ki; Hz. Peygamber’in müsaade ettiği kimi uygulamaları ve serbestiyi bile kadınların elinden almıştır.”⁷⁴

B. Hz. Ömer’in Kadınları Dövmek İçin İzin Aldığı İddiası

Hz. Ömer üzerinden sergilenmek istenen “kadına şiddet” bağlamında bir diğer örneğimiz Hz. Ömer’e isnad edilen *لا يُسأل الرَّجُلُ فيما ضَرَبَ امرأته* “Erkeğe, hanımını ne sebeple dövdüğü sorulmaz.” rivayetidir. Kütüb-i Sitte müelliflerinden Ebu Davud⁷⁵ ile İbn Mâce es-Sünen⁷⁶ adlı eserlerinde, Nesâi ise meşhur es-Sünen hadislerini seçip ayıkladığı ve rivayetlerinin sıhhatine pek titizlik göstermediği es-Sünenü’l-Kübrâ’sında⁷⁷ bu rivayete yer vermiştir.⁷⁸ İsnadında hadis nakletmekle şöhret bulmayan ve zayıf tavsif edilen bir ravî Kufeli Abdurrahman el-Müslî bulunmaktadır. Dolayısıyla rivayet, tek kişi/ravî aracılığıyla gelmektedir.⁷⁹ Hadis ilminde eğer ravî rivayetiyle teferrüd etmiş ise ihticâc edilmez ve naklettiği haberin hükmî bir bağlayıcılığı yoktur, haber de râvî de zayıftır.⁸⁰

Diğer örnek İyâs b. Abdullah İbn Ebî Zübâb’ın naklettiğine göre Hz. Peygamber (s.a.s) *لا تَضْرِبُوا إِمَاءَ اللَّهِ* “Kadınları/cariyeleri dövmeyin”⁸¹ buyurunca Hz. Ömer’in Resûlullah’ın (s.a.s) yanına gelerek kadınlar kocalarını dinlemez oldu deyip serzenişte bulunması ve bunun üzerine Hz. Peygamberin (s.a.s) kadınları dövme konusunda ruhsat verdiği iddiasıdır. Evet, rivayetin isnadı sahihtir ancak verilen bir ruhsat değildir. Bilakis pek çok hanım sahâbinin Resûlullah’ın (s.a.s) hanımlarına gelerek kocalarından şikâyetle bulunması üzerine Hz. Peygamber (s.a.s) “Kadınlarını döven kimseler, sizin hayırlınız değildir.”⁸² Buyurmuştur. Dolayısıyla bu rivayet, eşler arası geçimsizlikte aşamaları zikredilmiş ancak sonuç alınamamış yaşanan bir süreci anlatmaktadır. Buna göre bazı sahâbi kadın ve erkekler aile ortamında geçimsizlik yaşamakta olup çözüm arayışı içindedir. Hatta İbn Hacer’in (ö. 852/1449) verdiği bilgiye göre Hz. Peygamberin (s.a.s) hanımlarına gelerek durumlarını ikrar eden kadınları sayısı yetmiş aşmaktadır.⁸³ Bu sebeple hâdise, Hz. Ömer’in bazı görüşlerinin indirilen ayetlerle teyit edilmesi (Muvâfâkât-ı Ömer)⁸⁴ bağlamında incelenmelidir. Rivayetler erkek veya kadın sahabenin terbiyesi için geçici bir süreci izah etmektedir. Bu nedenle söz konusu rivayetle Hz. Ömer’in kadınları dövmek için izin aldığı⁸⁵ hatta bu konuda Hz. Ömer’in

⁷² <https://ateistcanavar.wordpress.com/2012/11/19/halife-omer/>

⁷³ <https://ateistcanavar.wordpress.com/2012/11/19/halife-omer/>

⁷⁴ <http://www.dursungumusoglu.com.tr/bektasilikte-tarihsel-sevir-icinde-kadinin-yeri/>

⁷⁵ Ebu Davud, Nikâh 43.

⁷⁶ İbn Mâce, Nikâh, 51.

⁷⁷ Nesâi, Ebu Abdîrrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali, es-Sünenü’l-kübrâ, VIII, 264 (9123), thk. Hasan Abdûlmun’ım Şiblî, Müessesetü’r-Risâle, I-X, Beyrut, 1421/2001, 1. Baskı.

⁷⁸ Mizzi, Ebu’l-Haccâc Yusuf b. Abdîrrahman Cemâlüddin, Tehzîbü’l-Kemâl fî esmâi’r-ricâl, XVIII, 30 (3403), thk. Beşşâr Avvâd, Müessesetü’r-risâle, I-XXXV, Beyrut, 1400/1980, 1. Baskı; İbn Hacer, Ebû’l-Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî, Tehzîbü’t-Tehzîb, VI, 304 (595), Matbaatü Dâireti’l-Meârif, I-XII, Hindistan, 1326/1908. 1. Baskı.

⁷⁹ Zehebi, Şemsüddin Ebu Abdîllah Muhammed b. Ahmed, Mizânü’l-i’tidâl fî nakdi’r-ricâl, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, Dâru’l-ma’rife, I-IV, Beyrut, 1382/1963, 1. Baskı.

⁸⁰ Elbânî, Muhammed Nâsirüddin, İrvâu’l-ğalîl fî tahrîci ehâdisi’l-menâri’s-sebil, VII, 98 (2034), neşr. Züheyr eş-Şâviş, el-Mektebü’l-İslâmî, I-IX, Beyrut, 1405/1985. 2. Baskı.

⁸¹ İbn Mâce, Nikâh, 51.

⁸² Ebû Davûd, Nikâh 42; İbn Mâce, Nikâh 51.

⁸³ İbn Hacer, Fethu’l-bârî, IX, 303.

⁸⁴ Bkz. Babanzâde, Ahmed Nâim, Tecridi Sarih Tercemesi, II, 346-353; Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, I-XIII, Ankara, 1975, 4. Baskı.

⁸⁵ <https://www.ateistforum.org/index.php?/topic/54080-hz-%C3%B6merin-adaleti/>

önüne geçilemediği şeklinde genel bir çıkarım yapılması⁸⁶ ilmi gerçeklere uygun değildir. Zira hadisin içerdiği temel konu kadınların/cariyelerin dövülmemesidir. Çünkü sahabe arasında aile içinde geçimsizlik ile alakalı farklı zamanlarda çeşitli ayetler nazil olmakta, kadın ve erkeğin haklarını sistematik hale getiren bir aile hukuku tesis edilmeye devam etmektedir. Bu durum, ilgili ayetlerin nüzul sebebinin anlatan diğer rivayetlerde açıklanmaktadır.⁸⁷

Kadınlara vurma ile alakalı haberde verilen ruhsatın Hz. Ömer'in şahsında "Kadına Şiddet" olarak yaygınlaştırılması, konu ile alakalı diğer rivayetlerin incelenmemesinin bir sonucudur. Hâlbuki Dârimî (ö. 255/869) örneğinde olduğu gibi *بَابُ فِي النَّهْيِ عَنْ ضَرْبِ النِّسَاءِ* "kadınların dövülmemesi"⁸⁸ ile alakalı birçok hadis kaynağında müstakil bölümler yer almakta ve kadınların dövülmesine dair yasak getiren birçok sahih hadis bulunmaktadır.⁸⁹ İslâm âlimleri arasında mutlak anlamda kadına dayak atılmasının caiz olmadığı hususunda ihtilaf yoktur.⁹⁰

Bu yüzden Hz. Ömer ile ilgili söz konusu rivayetin bağlamından koparılarak "kadına şiddet" şeklinde yaygınlaştırılması kabul edilemez. Unutmamak gerekir ki hadislerin ihtilafındaki çözüm yolları (ihtilâfu'l-hadîs), hadis ilminin en önemli ilim dallarından biridir ve bu ilim dalına dair bilgi sahibi olmadan bir hadisi değerlendirmek doğru olmaz.

C. Hz. Ömer'in Hz. Fatıma'nın Düşük Yapmasına Sebep Olduğu İddiası

Bazı sosyal medya paylaşımcılarına göre İslâm'a girmeden önce sert yapısı ile meşhur Hz. Ömer'in Müslüman olduktan sonra değişmesi ve bu sert yapısından vazgeçmesi mümkün değildir. Tanımladıkları Hz. Ömer algısı onlara göre şöyledir: "Ömer kişilik olarak sert olduğu kadar tip/fizik olarak da farklıydı, korkutan bir görüntüsü vardı. Onun ne kadar sert biri olduğuna bir örnek vereyim. Kendi halifeliği döneminde kadının biri bir suçla itham edilir. Ömer haber gönderir, yanına gel diye. Kadın bunu duyunca, "Vay başıma gelenler; Ömer'le ne işim var" der ve tabii ki zorunlu olarak Ömer'in yanına gelmek için yola çıkar. Kadın o sıra hamiledir ve doğum yapmak üzeredir. Gelirken Ömer'in korkusundan yolda çocuk düşürür ve düşürülen çocuk bir-iki kez ses de verir. Yani sekiz-dokuz aylık bir çocuk... İslâmî kaynaklarda Ömer'in özellikleri yazılırken şu ilginç belirleme de yapılmıştır: Ömer kızdığı zaman bıyıklarını tutup çevirirdi, ah-of çekirdi, bir şey üfürür gibi yapardı. Kafasında saç yoktu; kel bir insandı."⁹¹

Hiç kuşkusuz Hz. Ömer devrinde bir kadının korkudan dolayı düşük yaptığı, Halifenin bunu Hz. Ali ile istişare edip diyet ödediği bazı kaynaklarda zikredilmektedir. Rivayete ilk defa yer veren Şâfiî (ö. 204/820)'dir.⁹² Ancak bu münferid hâdiseye Hz. Ömer'in sebep olduğu, onun sert ve acımasızlığına delil gösterecek şekilde bir sonuç çıkartılması doğru değildir. Çünkü Şâfiî'nin -bu rivayetinde görüldüğü gibi- "*Belağana*"⁹³ lafzıyla zikrettiği bu haber, hadisçiler nezdinde zayıf olup kesin bilgi ifade etmez. Kaldı ki Şâfiî'nin bu zayıf rivayeti delil alması ve buna dayanarak fetva vermesi sonraki Şâfiî müctehidleri tarafından fıkıh usulü yönüyle zaten tartışılmıştır.⁹⁴ Ancak

⁸⁶<https://seyhulateist.wordpress.com/2012/12/28/halife-omer/>;

<https://ateistcanavar.wordpress.com/2012/11/19/halife-omer/>

⁸⁷ Mesela ilgili ayetler için bkz. Nisa, 4/34; 35; 128; Nur 24/ 6-10; Ahzab, 33/37.

⁸⁸ Dârimî, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman, *es-Sünen*, III, 1424-1425; thk. Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî, Dâru'l-Muğni, I-IV, Riyad, 1412/2000, 1. Baskı.

⁸⁹ Buharî, Nikâh, 93; Edeb, 43.

⁹⁰ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, IX, 303-304.

⁹¹ <https://seyhulateist.wordpress.com/2012/12/28/halife-omer/>

⁹² Şâfiî, Ebu Abdillâh Muhammed b. İdris, *el-Ümm*, VI, 93, Dâru'l-ma'rife, I-VIII, Beyrut, 1410/1990.

⁹³ Aydınli, Abdullah, "*Belağ*", *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, V, 388, Ankara, 1992.

⁹⁴ Müzenî, Ebu İbrahim İsmail b. Yahya, *Muhtasarü'l-Müzenî*, VIII, 373, Dâru'l-ma'rife, Beyrut, 1410/1990.

rivayet kesin doğruymuş izlenimi verilerek Hz. Ömer’le birleştirilmekte ve hâdise yukarıda alıntıladığımız tasvirle sosyal medyada yer almaktadır.

Benzeri bir hâdise Hz. Peygamberin (s.a.s) kızı Fâtıma üzerinden tarihi ve ilmî bir gerçek olarak sosyal medyada sunulmakta, bir yandan Hz. Fâtıma “Ehl-i Beyt’in Annesi” sıfatıyla medhü senâ edilip ihtirama layık gösterilirken, zamanın halifesi Hz. Ömer, kadına şiddet uygulayan bir role uygun görülmektedir.⁹⁵

Bu hâdisede vurgulanan kadına şiddet algısını, Hz. Ebubekir’in halifeliği sırasında yaşandığı iddia edilen ve tarihte “Fedek Hâdisesi” olarak bilinen olayda Hz. Fâtıma’nın, adeta Resûlullah’ın (s.a.s) miras derdiyle bağlantılı kılınması hatta ilk halifenin hilafetine bunu gerekçe göstererek güya itiraz etmiş olmasıyla “bir bütün olarak” irdelemek icap eder. Zira Hz. Fatıma’nın düşük yapması hâdisesi, tarihi bir dayanağı bulunmayan ve sadece “Şia kaynaklarında geçen bir uydurma haberdur.”⁹⁶ Çünkü yukarıda değindiğimiz olay da “Fedek Hâdise”sinde olduğu gibi Hz. Ömer’le irtibatlandırılarak verilmekte ve Hz. Fâtımâ’nın oğlu Muhsin’e hâmile iken Hz. Ömer’in karnına vurup çocuğunu düşürdüğü iddiasıyla paylaşılmaktadır.⁹⁷

Hz. Fatıma’nın “Muhsin” adında bir çocuğu olduğu doğrudur. Nitekim Ahmed b. Hanbel’in (ö. 241/855) vermiş olduğu sahih rivayette Hz. Fâtıma’nın (Hasan ve Hüseyin’den sonraki) oğlu Harb, dünyaya geldikten sonra Hz. Peygamber (s.a.s) onun adını Muhsin (Muhassin) olarak değiştirmiştir.⁹⁸ Ancak aynı çocuğun anne karnında düşürüldüğüne dair sosyal medyada paylaşılan haber, sünni kaynaklarda geçtiği iddiasıyla Şehristânî’ye (ö. 548/1153) dayandırılmaktadır. Hâlbuki Şehristânî, vermiş olduğu bu bilgiyi, okuduğu felsefe kitaplarındaki konuları Mutezili fikirler içine dâhil etmekle eleştirdiği Basralı Mutezili Nazzâm’a⁹⁹ dayandırarak vermekte ve Nazzâm’ı (ö. 231/845) tenkid etmek için bazı meseleleri başlıklar halinde sıralamaktadır. Bu meselelerde Nazzâm’ın, Rafizî düşünceye meylettiğini, sahabe hakkında aykırı fikirlere sahip olduğunu, imametini nasbı hakkında şâz görüşleri bulunduğunu, Hz. Ali’nin imametini Hz. Ömer’in gizlediğini söylemektedir. Şehristânî’ye göre Nazzam, biat günü Hz. Ömer’in Hz. Fâtımâ’nın karnına şiddetle vurduğunu ve bebeğini düşürdüğünü söylemekle –bu fikrinde- yalnız kalmıştır.¹⁰⁰

Hâlbuki sosyal medyada bu rivayet “Büyük Sünni âlimlerden Şehristani *el-Milel ve’n-Nihal* kitabında bu rivayeti kendi adına nakletmeğe cesaret edememiş ve Mutezile âlimlerinden Nazzam’ın görüşü olarak nakletmiştir.”¹⁰¹ şeklinde paylaşılmıştır. Bu paylaşımın Şia kaynaklı bir tahribat ve tahrifat olduğu aşikârdır. Konunun ilmî bir dayanağı bulunmamaktadır. Çünkü “Hz. Fâtıma’nın Muhsin (Muhassin) adıyla bilinen oğlunun Hz. Ömer tarafından anne karnında darb edilerek düşürüldüğünü Şii kaynaklardan başkası vermemektedir.”¹⁰²

Şu halde Hz. Ömer’le bütünleştirilerek verilmek istenen “kadına şiddet algısı”, bazı hadisleri yanıltma ve konuyu bağlamından saptırarak verme gayesi gütmektedir. Bu tür paylaşımları, sosyal medyada ilmî alt yapısı olmayan ve kaynaklardan bilgileri analiz etme yeteneği bulunmayanların zihninde “kadın düşmanlığı”, “kaba ve zalim Halife Hz. Ömer” imajı ile feminist, ateist ve deist söyleme yol açan sübjektif yaklaşımlar kabul ediyoruz. Zira Hz. Ömer’in İslâm’a girdikten sonraki değişimini

⁹⁵<http://blog.milliyet.com.tr/hz-peygamber-hakka-yuruyunce-hz-fatima-nin-basina-gelenler-1/Blog/?BlogNo=530472>

⁹⁶ Algül, Hüseyin, “Fedek”, DİA, XII, 294, 1995, Ankara.

⁹⁷ <https://ahmedelhasan.wordpress.com/events-list/hz-fatima-a-sin-evine-yapilan-saldiri/>

⁹⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, II, 159 (769); 264 (953).

⁹⁹ Şehristânî, Ebu’l-Feth Muhammed b. Abdilkerim, *el-Milel ve’n-Nihal*, I, 53, Müessesetü’l-Halebi, I-III, Kahire, trs.

¹⁰⁰ Şehristânî, *el-Milel ve’n-Nihal*, I, 57.

¹⁰¹ <https://ahmedelhasan.wordpress.com/events-list/hz-fatima-a-sin-evine-yapilan-saldiri/>

¹⁰² Üzüm, İlyas, “Muhassin b. Ali b. Ebû Tâlib”, DİA, XXXI, 21-22, İstanbul, 2006.

gösteren çok daha sahih bilgiler ile tarihi gerçekler bulunmaktadır. Hz. Ömer'in, Hz. Peygamberin eşi Hz. Âişe ile kendi kızı Hafsa'nın aralarında bulunduğu bu iki hanım sahâbiye söylediği şu ifade bunlardan sadece biridir: *"Biz Cahiliye döneminde kadınlara değer vermez, onları bir şey yerine koymazdık. İslâm gelip Yüce Allah onlarla iyi ilişkiler kurmamız hususunda bizi ikaz edince onların da bizim üzerimizde hakları olduğunu anladık."*¹⁰³

Hiç kuşkusuz Hz. Ömer'in sert mizaçlı olduğu ve kadınların da ondan çekindiği daha önde de vurguladığımız gibi¹⁰⁴ onun kişisel yapısını gösteren bir durumdur. Ancak bu, kadına şiddet ile Hz. Ömer'in bir arada zikredilmesini gerektirmez. Çünkü ayet ve sahih hadisler şiddeti teşvik etmez. Bununla birlikte sahih hadis ile zayıf haberleri birbirinden ayırt etmek gerekir. Bu yüzden kitaplarda geçen rivayetleri bağlamından koparıp sıhhat derecesini incelemeyen sosyal medyada yaygınlaştırmak doğru değildir. Özellikle kadına şiddet uygulamalarının yoğun yaşandığı günümüzde bu rivayetleri "kadını dövme emreden ayetler ve hadisler" şeklinde vermek, İslamofobi'nin yaygınlaşmasına sebep olacaktır. Bu, bir nevi İslâm ve Peygamberi hakkında toplum üzerinde negatif algı oluşturma yöntemidir. Hz. Ömer gibi İslâm tarihinde rol model bir şahsiyetin rivayetleriyle bu algı sürecinde öne çıkartılması, İslâm öncesi katı ve sert yaşam tarzından açıkça tövbe etmiş ve her defasında bu sert mizâcından sıyrılmak için gayret eden bir devlet başkanını yıpratmak ve toplum nezdinde itibarsızlaştırmak anlamına gelecektir. Bu tür faaliyetler, İslâm geleneği içinde önemli görevler üstlenmiş pek çok İslâm âlimini ve onlar aracılığıyla gelen hadisleri toplum hafızasında zayıflatmakla sonuçlanabilir.

2017 yılı Haziran ayında hazırlanan bir raporda¹⁰⁵ sosyal medya kullanıcılarının %20'sinin peygamberleri hayatın her alanında rol model alıp almamakta kararsız olduğuna, %45'inin kaderle ilgili problemlere sahip olduğuna işaret edilmiştir. Rapora göre sosyal medya kullanıcılarının %10'unu Allah'ın kendi işlerine karışmadığını düşünmekte, %54'ü Kuranı kerimi Arapça olarak okuyamamakta, %65'i Kuran eğitimi almadığını ifade etmektedir. %60'ı Kuran'ı mealinden dahî okumamış, %65'i Hz. Peygamberin hayatını hiç araştırmamış, %45'i ise dinî bilgileri internetten öğrenmiş veya %20'si birine sorarak bu bilgilere ulaşmış, %45'i ise dinî bir rehber ihtiyacı hissetmemiştir. Bu veriler dikkate alındığında sosyal medya paylaşımlarının insanımız üzerinde ne denli etkili olabileceği daha iyi anlaşılacaktır. Zira 2017 yılı Türkiye Sosyal Medya Raporu'nda¹⁰⁶ 15-64 yaş aralığındaki tüm internet kullanıcılarının sayısı 54 milyonu bulduğu ve bunların %92'sinin Facebook üzerinden bilgi paylaşımı yaptığı, Türkiye nüfusunun ise %54'ünün internet kullanıcı olduğu ifade edilmiştir.

Şu halde Hz. Ömer üzerinden örneklerini paylaştığımız bu tür rivayetlerin kadına şiddet söylemleri ile bir arada verilmesiyle, halkın hadislerle alakalı ciddi savrulmalara maruz kalacağı aşikârdır. Bu paylaşımlar Allah inancının hâkim olduğu ve başta Peygamberlik olmak üzere dindeki rehber şahsiyetlerin yok edilmesini ve ortadan kaldırılmasını temel ilke kabul eden Deizm'in¹⁰⁷ yayılma politikası olarak görülebilir. Zira Deizm'in yükselişine dair sosyal medya paylaşımları azımsanacak düzeyde

¹⁰³ Buhari, Libas, 31; Tefsiru Sure, 66; Müslim, Talak, 32. İlgili ayet için bkz: Nisa, 4/19.

¹⁰⁴ Fayda, Mustafa, "Ömer", DİA (Diyanet İslam Ansiklopedisi), C. XXXIV, s. 44-51, İstanbul, 2007.

¹⁰⁵ Kulat, Mehmet Ali, "Türkiye'de Toplumun Dine ve Dini Değerlere Bakışı", MAK Danışmanlık, Argeder Düşünce Enstitüsü Raporu, Sayfa 4, 9, 11, 12, 27, (<http://www.makdanismanlik.org/wp-content/uploads/2017/06/mak-danismanlik-turkiye-de-toplumun-dine-ve-dini-degerlere-bakisi.pdf>, E.T: 21.10.2017) Ankara, 2017.

¹⁰⁶ Bkz. <https://www.alfaomegamedya.com/turkiye-sosyal-medya-raporu-2017-trendleri/>

¹⁰⁷ Bkz. Erdem, Hüsameddin, "Deizm", DİA, IX, 109-111, Ankara, 1994; Köktaş, Mümin, "Aydınlanma, Hristiyanlık ve Deizm", Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, s. 147-148, cilt XVII, Sayı 1, Eskişehir, 2017.

değildir.¹⁰⁸ 2017 yılı Mayıs ayında ülkemizde ilki tertip edilen uluslararası bir sempozyumda din karşıtı akımların teknolojiyi de kullanarak topluma nüfuz etmeye çalıştığına dikkat çekilmesi¹⁰⁹ “Deizm” bağlamında önemli görülebilir.

SONUÇ

Hız. Ömer Müslüman olmadan önce de sert mizâcı ile tanınan bir sahabîdir. Onun bu özelliği, Müslüman olduktan sonra Nebevî metotlarla İslâm ahlakî içinde ıslah edilmiştir. Ancak İslâm karşıtları tarih boyunca onun bu sert yapısını suiistimal etmiş ve mizâcının değişmediği iddiasıyla bazı söylemler üretmiştir. Bu bakımdan Hız. Ömer’in sünneti yorumlaması ve Kur’an’dan çeşitli hükümler istinbat etmesi, rol model şahsiyet oluşu itibarıyla bugün üzerinde durulması gereken en önemli çalışma alanlarından biridir. Hız. Ömer’in naklettiği iddia edilen bazı haberlerin, İslâm karşıtlarının iddiaları dikkate alınarak Sosyal medyada yorumlandığı görülmektedir.

Bu çalışmada ona isnad edilen haberlerin tarihi süreçte bağlamından nasıl kopartılıp “İslâm ve Şiddet” izlenimi verildiğine dikkat çekilmiş, İslâm toplumunun gayr-i ahlakî köle/cariye pazarları oluşturduğuna dair iddiaların ne şekilde tasvir edildiğine işaret edilmiştir. Özellikle sosyal hayatın birçok alanında kadının etkin olmasıyla başlayan süreçte bu algı daha fazla önem kazanmıştır. Hız. Ömer’in sert mizâcı özellikle ateist ve deist söylemlerle “Kadına Şiddet” konusuyla birleştirilmiş, günümüzde hızla gelişen sosyal medya aracılığıyla yaygınlaştırılmıştır. Şiddet içerdiği iddia edilen dinî argümanlar/referanslar, ilmi olmayan bir ortamda tartışmaya açılmak suretiyle İslamofobik bir düşünceye zemin hazırlanmıştır.

Hız. Ömer’e atfedilen sosyal medya paylaşımlarından üç örneklem bu çalışmada ele alınmıştır. Bunlardan biri Hız. Ömer’in cariye/kadınları dövmesiyle ilgili rivayet olup birçok fukaha bu haberle –tarihi süreçte- çeşitli hükümler istinbat etmiştir. Ancak bu hükümler kölelik ve cariyeliğin İslâm toplumunda geçici statü ile ele alındığı savaş yılları hukuku olup, tüm zamanları ve günümüzü kapsamaz. Çünkü kölelik ve cariyeliği İslâm ihdas etmemiş bilakis mevcudiyetine tanık olduğu toplumsal bir yara kabul etmiş ve çareler üretmiştir. Bu nedenle hukukî statü, cariye veya kölenin mal/mebî olarak kabul gördüğü süreçle sınırlı olup dinî değil örfî bir durumdur. Bunun dine mal edilmesi ve bu yüzden Hız. Ömer’in tutum ve davranışları ile hükümler istinbat edilmesi icthadî olup tenkide açıktır. Benzeri bir örnek Hız. Ömer’in, Hız. Peygamberden (s.a.s) kadınları dövmek ve onlara şiddet uygulamak üzere özel izin aldığı ile alakalıdır ki bunun ilmi bir dayanağı yoktur. Bağlamından kopartılan ve salt akla hitap eden yorumlarla sosyal medyada yaygınlaşmıştır. Diğer misal, Hız. Ömer’in Hız. Peygamberin kızı Hız. Fatıma’nın karnındaki Muhsin (veya Muhassen) adıyla maruf çocuğu şiddet uygulayarak düşürdüğü iddiasıyla nakledilen haberdur. Şia kaynaklarında yer alan ve sosyal medyada yaygınlaştırılan bu bilginin, doğruluk değeri ve ilmi bir dayanağı bulunmamaktadır.

Söz konusu rivayetler, salt aklı hedef alan yorumlarla sosyal medyada paylaşılmakta ve şiddet içerdiği iddiasıyla bazı kelimeler dinî referanslarda öne çıkartılmaktadır. Bu yüzden, duyarlı sosyal medya kullanıcısının, paylaştığı her haberin niteliğini ve değerini iyi araştırması gerekir. Bu tür örneklerde en çok dikkat çeken husus, Hız. Ömer misali rol model şahsiyetler üzerinden kadına şiddet konusuna indirgenmesidir.

¹⁰⁸

www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/812782/ilahiyat_mezunu_felsefeci_profesor_Deizmin_dinsiz_tan_ri_inanci_yayginlasmasi_normal.html; <https://deistanbul.wordpress.com/>; <http://www.yenisafak.com/yazarlar/farukbeser/genclerimiz-neden-ateist-va-da-deist-oluyor-2037330>; <https://forum.donanimhaber.com/prof-yasin-cevlan-gencler-arasinda-deizmin-yayginlasmasi-normal-128662230>

¹⁰⁹ Şeker, Zeynep, “Uluslararası Din Karşıtı Çağdaş Akımlar ve Deizm Sempozyumu”, (Sempozyum Tanıtım Yazısı), Kelam Araştırmaları Dergisi (Kader), Cilt: 15, Sayı: 2, ss. 530-541, Van, 2017; <https://www.yyu.edu.tr/DuyuruHaber.php?id=2139>.

Buradaki hedefin, Türkiye'deki 15-64 yaş arası 54 milyon internet kullanıcısı olduğu unutulmamalı ve onların eğitim/egitimsizlik durumu ile alakası gözlerden ırak tutulmamalıdır. Zira 2017 yılı Haziran ayında hazırlanmış bir rapora göre Türkiye nüfusunun % 54'ünün internet kullanıcı olduğu, % 65'inin Hz. Peygamberin hayatını hiç bilmediği, % 60'ının Kur'an eğitimi almadığı hatta % 54'ünün Kur'an'ı Arapçasından bile okuyamadığı dikkate alınırsa hadisler aracılığıyla sosyal medyada oluşturulabilecek dini savrulmanın şiddeti çok daha iyi anlaşılacaktır. Ülkemizde bazı dini konuların, dinin salt akılla yorumlandığı ve Hristiyan âleminde çok derin izler bırakmış düşünce ekolü Deizm ile birlikte anılarak yaygınlaştırılması dikkat çekicidir. Makalede Hz. Ömer aracılığıyla nakledilen üç örneklem "kadına şiddet" bağlamında ele alınmış ve dini referansların özünden koparılarak nasıl yorumlandığına işaret edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Abdurrezzak, Ebubekir b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî (ö. 211/827), *el-Musannef*, thk. Habiburrahman el-A'zamî, el-Mektebü'l-İslâmî, I-XI; Beyrut, 1403/1982, 2. Baskı.
- Ahmed b. Hanbel, Ebu Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî (ö. 241/855), *el-Müsned*, thk. Şuayb el-Arnâûd-Âdil Mürşid, Müessesetü'r-risale, Beyrut, 1421/2001, 1. Baskı.
- Ahmed el-Hasan; <https://ahmedelhasan.wordpress.com/events-list/hz-fatima-a-sin-evine-yapilan-saldiri/> (E.T: 21.10.2017).
- Akbaba, Sırrı, *Öğrenme Psikolojisi*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2012.
- Alexa.com; <https://www.alexa.com/topsites/countries/TR> (Erişim Tarihi: 26.04.2018).
- Alfa omega medya; <https://www.alfaomegamedya.com/turkiye-sosyal-medya-raporu-2017-trendleri/> (E.T: 21.10.2017).
- Algül, Hüseyin, "Fedek", Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA), XII, 294, 1995, Ankara.
- Ali el-Kârî, Ebu'l Hasen Nuruddin el-Molla el-Herevî (ö. 1014/1606), *Mirkâtü'l-mefâtih Şerhu Mişkâti'l-Mesâbih*, Dâru'l-fıkr, I-IX, Beyrut, 1422/2002, 1. Baskı.
- Ali Rıza; <http://www.alirizademircan.net/cariyeler-ve-somurulen-cinsellikleri-5-259h.html> (E.T: 21.10.2017).
- antidogmatik.com; <https://antidogmatik.com/konular/oelduermeyi-ve-siddeti-emreden-ayetler.21/> (E.T: 29.09.2017).
- Ateist canavar; <https://ateistcanavar.wordpress.com/2012/11/19/halife-omer/>(E.T: 14.10.2017).
- Ateist forum; <https://www.ateistforum.org/index.php?/topic/54080-hz-%C3%B6merin-adaleti/>(E.T: 21.10.2017).
- Ayan, Buğra, *Sosyal Ağlar Tarihi*, Abaküs Yayınları, Ankara, 2016.
- Aydınlı, Abdullah, "Belâğ", Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA), V, 388, Ankara, 1992.
- Babanzâde, Ahmed Nâim (ö. 1353/1934), *Tecridi Sarih Tercemesi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, I-XIII, Ankara, 1975, 4. Baskı.
- Cumhuriyet.com; [cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/812782/ilahiyat_mezunu_felsefec_i_profesor_Deizmin_dinsiz_tanri_inanci_yayginlasmasi](http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/812782/ilahiyat_mezunu_felsefec_i_profesor_Deizmin_dinsiz_tanri_inanci_yayginlasmasi); (E.T: 18.10.2017).
- Çerkes.net; <http://www.cerkes.net/dini-bilgiler/basortusu-t16625-80.html> (E.T: 15.10.2017)
- Dârimî, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman (ö. 255/869), *es-Sünen*, thk. Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî, Dâru'l-Muğni, I-IV, Riyad, 1412/2000, 1. Baskı.
- Deistanbul.wordpress; <https://deistanbul.wordpress.com/> (E.T: 18.10.2017).
- Drtus.com; http://www.drtus.com/yeni/m/anasayfa.php?sayfa=forumlar&islem=konu_oku&cat_id=16&forum_id=152&topic_id=130648 (E.T: 29.09.2017).

- Dursun Gümüšoğlu; <http://www.dursungumusoglu.com.tr/bektasilikte-tarihsel-seyir-icinde-kadinin-yeri/> (E.T: 18.10.2017).
- Elbâni, Muhammed Nâsiruddin (ö. 1420/1999), *İrvâu'l-ğalil fî tahriri ehâdisi'l-menâri's-sebil*, neşr. Züheyr eş-Şâviş, el-Mektebül-İslâmî, I-IX, Beyrut, 1405/1985. 2. Baskı.
- Engin Ali Osman; Seven, Mehmet Ali, “Öğrenmeyi Etkileyen Faktörler”, s. 193, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 12, Sayı 2, Syf. 189-212, 2010.
- Erdem, Hüsameddin, “Deizm”, Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA), IX, 109-111, Ankara, 1994.
- Erul, Bünyamin, “Tedlis”, Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA), XXXX, 262-264, İstanbul, 2011.
- Fayda, Mustafa, “Ömer”, Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA), XXXIV, 44-51, İstanbul, 2007.
- Forum donanım; <https://forum.donanimhaber.com/prof-yasin-ceylan-gencler-arasinda-deizmin-yayginlasmasi-normal--128662230> (E.T: 20.10.2017).
- Forum memurlar; <https://forum.memurlar.net/konu/1584041/> (E.T: 21.10.2017).
- Güneşhavası; <http://guneshavası.blogspot.com.tr/2014/05/islamda-kadn-koleler-cariye.html> (E.T: 20.10.2017).
- Hamîdullah, Muhammed- Aydın, Mehmet Âkif, “Köle”, Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA), XXVI, 237-246, İstanbul, 2002.
- Heysemî, Ebu'l-Hasen Nuruddin Ebubekir b. Süleyman (ö. 807/1405), *Mecmeu'z-zevâid ve menbeu'l-fevâid*, thk. Hüsâmuiddin el-Kudsî, Mektebetü'l-Kudsî, I-X, Kahire, 1414/1994.
- İbn Ebî Hâtim, Ebu Muhammed Abdurrahman b. Muhammed er-Râzî (ö. 327/938), *el-Cerh ve't-Ta'dil*, Dâiretül meârifîl-Usmâniyye, Haydarâbâd, 1271/1952, 1. Baskı.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî (ö. 852/1449), *Fethu'l-bâri Şerhu Sahihi'l-Buhârî*, Dâru'l-ma'rife, I-XIII, Beyrut, 1379/1959.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî (ö. 852/1449), *Ta'rifü ehli't-takdis bimerâtibî'l-mevsûfîne bi't-tedlis*, thk. Dr. Âsim b. Abdullah el-Karyûtî, Mektebetü'l-Menâr, Ammân, 1403/1983, 1. Baskı.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî (ö. 852/1449), *Tehzîbü't-Tehzîb*, Matbaatü Dâireti'l-Meârif, I-XII, Hindistan, 1326/1908. 1. Baskı.
- İbn Hişâm, Ebu Muhammed Cemâlüddin Abdülmelik b. Hişâm el-Hımyerî (ö. 213/828), *es-Sîretü'n-nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sakâ, Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, I-II, Mısır, 1375/1955, 2. Baskı.
- İbn Sa'd, Ebu Abdullah Muhammed b. Sa'd el-Basrî el-Bağdadî (ö. 230/845), *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, thk. İhsan Abbas, Dâr-u Sâdır, I-VIII, Beyrut, 1388/1968, 1. Baskı.
- İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddin Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamid es-Sivâsî el-İskenderî (ö. 861/1457), *Fethu'l-kadîr*, I-X, Dâru'l-fikr, Beyrut, trs.
- İhya.org; <http://www.ihya.org/kavram/kavramlar-ansiklopedisi/dt-4476.html>; (E.T: 19.10.2017).
- İlimdünyası.com; <http://www.ilimdunyasi.com/suneni-ebu-davud/erkegin-karisini-dovmesi/?wap2> (E.T: 19.10.2017).
- Kâsânî, Ebubekir b. Mesûd b. Ahmed Alâuddin (ö. 587/1191), *Bedâiu's-sanâi fî tertîbi's-şerâi*, Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, I-VII, Beyrut, 1406/1986, 2. Baskı.
- kloreben.blogspot; <http://kloreben.blogspot.com.tr/2009/02/adalet-timsali-omer.html> (E.T: 19.10.2017).

- Köktaş, Mümin, “Aydınlanma, Hristiyanlık ve Deizm”, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, s. 147-148, cilt XVII, Sayı 1, Eskişehir, 2017.
- Kulat, Mehmet Ali, “Türkiye’de Toplumun Dine ve Dini Değerlere Bakışı”, MAK Danışmanlık, Argeder Düşünce Enstitüsü Raporu, Ankara, Haziran/2017. (<http://www.makdanismanlik.org/wp-content/uploads/2017/06/mak-dani%5c%9emanlik-t%3c%9crk%4%b0yede-toplumun-d%4%b0ne-ve-d%4%b0n%4%b0-de%4%9eerlere-baki%5c%9ei-ara%5c%9etirması.pdf>, (E.T: 21.10.2017).
- Mervece.com; <http://www.mervece.com/cariyelerin-basortusu-yasagi/> (E.T: 19.10.2017).
- Milliyet.com; <http://blog.milliyet.com.tr/hz-peygamber-hakka-yuruyunce-hz-fatima-nin-basina-gelenler-1/Blog/?BlogNo=530472> (E.T: 16.10.2017).
- Mizzî, Ebu’l-Haccâc Yusuf b. Abdirrahman Cemâlüddin, (ö. 742/1341), *Tehzîbü’l-Kemâl fî esmâ’i’r-ricâl*, thk. Beşşâr Avvâd, Müessesetü’r-risâle, I-XXXV, Beyrut, 1400/1980, 1. Baskı.
- Müzenî, Ebu İbrahim İsmail b. Yahya (ö. 264/874), *Muhtasarü’l-Müzenî*, VIII, 373, Dâru’l-ma’rife, Beyrut, 1410/1990.
- Nesâî, Ebu Abdirrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali (ö. 303/915), *es-Sünenü’l-kübrâ*, thk. Hasan Abdülmun’ım Şiblî, Müessesetü’r-Risâle, I-X, Beyrut, 1421/2001, 1. Baskı.
- Nevevî, Ebu Zekeriyya Muhyiddin Yahya b. Şeref (ö. 676/1278), *el-Minhâc şerhu sahihi Müslim ibni’l-Haccâc*, Dâru İhyâi’t-türâsi’l-arabî, I-IX (Mücelled) Beyrut, 1392/1972, 2. Baskı.
- reocities.com; http://www.reocities.com/islampencereleri/kadin_dayak.htm (E.T: 29.09.2017).
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsü’l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed (ö. 483/1090), *el-Mebsût*, Dâru’l-ma’rife, I-XXX, Beyrut, 1414/1993.
- Sessizliğin sesleri; <http://sessizliginsesleri.blogspot.com.tr/2013/03/diyanete-gore-kan-dovmenin-incecikleri.html> (E.T: 29.09.2017).
- Şâfiî, Ebu Abdillâh Muhammed b. İdris (ö. 204/820), *el-Ümm*, Dâru’l-ma’rife, I-VIII, Beyrut, 1410/1990.
- Şehristânî, Ebu’l-Feth Muhammed b. Abdilkerim (ö. 548/1153), *el-Milel ve’n-Nihal*, Müessesetü’l-Halebî, I-III, Kahire, trs.
- Şeker, Zeynep, “Uluslararası Din Karşıtı Çağdaş Akımlar ve Deizm Sempozyumu”, (Sempozyum Tanıtım Yazısı), Kelam Araştırmaları Dergisi (Kader), Cilt: 15, Sayı: 2, ss. 530-541, Van, 2017.
- şeyhulateist; <https://seyhulateist.wordpress.com/2012/12/28/halife-omer/> (E.T: 29.09.2017).
- T24.com; <http://t24.com.tr/haber/gencler-arasinda-deizmin-yayginlasmasi-sami-dinlerinin-> (E.T: 28.09.2017).
- Taberânî, Ebu’l-Kâsım Süleyman b. Ahmed b. Eyyüb (ö. 360/971), *el-Mu’cemu’s-sağîr*, thk. Muhammed Şekûr Mahmûd el-Hâc, el-Mektebu’l-İslâmî, I-II, Beyrut, 1405/1985, 1. Baskı.
- Uludağ sözlük; <https://www.uludagsozluk.com/k/kuran-%C4%B1n-kad%C4%B1n%C4%B1-a%C5%9Fa%C4%9F%C4%B1layan-ayetleri/> (E.T: 29.09.2017).
- Üzüm, İlyas, “*Muhassin b. Ali b. Ebû Tâlib*”, Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA), XXXI, 21-22, İstanbul, 2006.
- Yeni Şafak.com; <http://www.yenisafak.com/yazarlar/farukbeser/genclerimiz-neden-ateist-ya-da-deist-oluyor-2037330> (E.T: 18.10.2017).
- Yüzüncü Yıl Üniversitesi; <https://www.yyu.edu.tr/DuyuruHaber.php?id=2139>. (E.T: 29.09.2017).

- Zehebî, Şemsüddin Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed (ö. 748/1347), *Mizânu'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, Dâru'l-ma'rife, I-IV, Beyrut, 1382/1963, 1. Baskı.
- Zehebî, Şemsüddin Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed (ö. 748/1347), *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, Müessesetü'r-risâle, thk. Şuayb el-Arnâüd ve heyeti, I-XXV, Beyrut, 1405/1985, 3. Baskı.
- Zeylai, Ebu Muhammed Cemâlüddin (ö. 762/1360), *Nasbu'r-râye li-ehâdisi'l-Hidâye*, thk. Muhammed Avvâme, Müessesetü'r-reyyân, I-IV, Beyrut, 1418/1997, 1. Baskı.
- Zeylai, Ebû Muhammed Fahrüddin Osmân b. Ali b. Mihcen b. Yûnus es-Sûfi el-Bârii (ö. 743/1343), *Tebyînü'l-Hakâik Şerhu Kenzü'd-dekâik ve Hâşiyetü's-Şibli*, el-Matbaatü'l-kübrâ el-Emîriyye, Kahire, 1313/1895, 1. Baskı.